

TRADYCJA WYPLATANIA WIEŃCÓW DOŻYNKOWYCH

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Wydawca:

Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
53-033 Wrocław, ul. Zwycięska 8
tel. 71 339 80 21

Opracowanie:

Ragnarok Studio Natalia Guzik-Ryś

Koordynator projektu:

Agnieszka Krzeszewska,
Dział Rozwoju Obszarów Wiejskich, DODR

Korekta:

Agnieszka Siegel,
Dział Metodyki i Doradztwa,
Szkoleń i Wydawnictw, DODR

Zdjęcia:

Ragnarok Studio Natalia Guzik-Ryś

Grafika i skład:

Ragnarok Studio Natalia Guzik-Ryś

Nakład:

1000 sztuk

Wrocław 2026

Spis treści

1. Wprowadzenie	4
Znaczenie dożynek w kulturze ludowej	4
2. Symbolika wieńca dożynkowego.....	8
3. Rośliny wykorzystywane w wieńcach dożynkowych.....	12
4. Pozyskiwanie i przygotowanie materiału roślinnego	21
5. Materiały konstrukcyjne i narzędzia.....	25
6. Najpopularniejsze formy wieńców dożynkowych.....	30
7. Instrukcje wykonania wybranych wieńców	37
8. Zakończenie	46
BIBLIOGRAFIA.....	47

Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego wspiera Koła Gospodyń Wiejskich w kultywowaniu dziedzictwa kulturowego i pielęgnowaniu tradycji organizując różnego rodzaju warsztaty, szkolenia, pokazy.

1. Wprowadzenie

Znaczenie dożynek w kulturze ludowej

1.1 Geneza święta plonów

Dożynki to jedno z najstarszych świąt agrarnych w Polsce, którego tradycja sięga czasów przedchrześcijańskich. Przez stulecia przechodziło ono kolejne przemiany, nabierając nowych znaczeń, lecz zawsze zachowując swój rdzeń w postaci zbiorowego podziękowania za zakończone zbiory. Zrozumienie tej historii jest kluczem do świadomego tworzenia wienca dożynkowego.

U dawnych Słowian obrzędy kończące żniwa przypadały na przełom września, w okolicach równonocy jesiennej. Czczono wtedy Mokosz, boginię urodzaju i ziemi, składając ofiary z pierwszych plonów. Podobne zwyczaje kultywowały też ludy bałtyckie i germańskie. Świadczy to o tym, że podziękowanie za zbiory jest potrzebą wspólną wielu kultur i epokom.

Dożynki to nie tylko polskie święto. Zbliżone tradycje znane są w całej Europie środkowej i północnej, co świadczy o głębokich, wspólnych korzeniach kultury agrarnej.

Jan Stanisław Bystroń w *Dziejach obyczajów w dawnej Polsce* opisuje lipiec i sierpień jako okres najintensywniejszej pracy na wsi. Zbiory angażowały całą społeczność. Organizowano tzw. tłokę, czyli zbiorową, bezpłatną pracę, na którą gospodarz zapraszał sąsiadów i czeladź. Skończenie pracy na polu kończono wspólną zabawą. Ten społeczny wymiar dożynek przetrwał do dziś.

Chryścianizacja nie wymazała dawnych obrzędów, lecz nadała im nową formę. Dożynki połączono ze świętem Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, obchodzonym 15 sierpnia, popularnie nazywanym dniem Matki Boskiej Zielnej. Bystroń zanotował, że bardzo często dożynki obchodzono właśnie w ten dzień, a wianek niesiono do kościoła na świecenie. W ten sposób starodawne dziękczynienie za plony wpisało się w liturgiczny kalendarz.

Od XVI wieku dożynki zagościły również w kalendarzu folwarcznym. Właściciel ziemski przyjmował wieniec od żniwiarzy i w zamian wyprawiał ucztę z muzyką i tańcami. Był to rytuał wzajemności. Czyli hołd pracowników i wdzięczność pana za wspólnie wykonaną pracę. Schemat ten powtarzał się w całej Polsce przez kolejne stulecia.

1.2 Ostatni snop i narodziny wieńca

Wieniec dożynkowy nie powstał przypadkowo. Jego historia wiąże się z ostatnimi kłosami zboża pozostawionymi celowo na polu po zakończeniu żniw.

Dawne wierzenia mówiły, że w tej ostatniej garstce zboża mieszka duch urodzaju. Siła, która opiekowała się plonem przez cały rok. Kłosa przystrajano wstążkami i kwiatami, nadając im nazwy: przepiórka, koza lub pępek, zależnie od regionu. Stanowiły symbol ciągłości. To, co kończy się dziś, zapowiada już kolejny rok.

Bystroń opisuje różne praktyki związane z ostatnimi kłosami. W niektórych okolicach wiązano je razem i strojono, w innych tarzano się przy nich na ziemi lub wleczono przez jedną ze żniwiarek. Z dzisiejszej perspektywy brzmi to osobiście, ale był to gest magiczny, mający przekazać urodzaj bezpośrednio w glebę. Rytuał miał sens praktyczny, powiązanie końca zbiorów z początkiem nowego cyklu.

Kolberg w *Dziękach* wszystkich utrwalił pieśni śpiewane przez żniwiarzy przy wiciu wieńca. Pieśni towarzyszyły całemu procesowi, od ścięcia ostatnich kłosów aż po uroczyste wręczenie gotowego wieńca gospodarzowi. Nadawały obrzędowi rytm i powagę.

Wieniec wita przodownica, czyli najlepsza żniwiarka w grupie. Najpoważniejszy żniwiarz przekazywał go panu z przemową, którą Bystroń zanotował tak: „Wieniec przybywał jako gość do dworu po to, by wrócić na pole jesienią jako ziarno siewu”. Piękna to myśl i pełna sensu. Wieniec zamyka rok, ale jednocześnie go otwiera.

Wieniec nie był nigdy skromną wiązanką. Bystroń wskazuje, że witało go się z najpiękniejszych kłosów, wplatano owoce, kwiaty, a niekiedy przywiązywano koguta. Im bogatszy wieniec, tym większa chwała dla wsi i dla tych, które go uplotły.

1.3 Symbolika wieńca dożynkowego

Wieniec dożynkowy to nie dekoracja. To przedmiot o bogatej symbolice, którą można odczytywać na kilku poziomach jednocześnie: religijnym, magicznym i społecznym. Szczegółowe omówienie każdego z tych wymiarów zawiera rozdział 2. Tu warto zapamiętać zasadę, która z tej symboliki wynika bezpośrednio.

Tradycyjny wieniec powinien mieć kształt proporcjonalnej korony o czterech, sześciu lub ośmiu ramionach. Na szczycie obowiązkowo umieszczano symbol religijny: krzyż, hostię lub monstrancję. Wieniec wiązano lnianym sznurem lub nicią, bez drutu i metalowych konstrukcji. Wszystko, co wchodziło w jego skład, miało pochodzić z pola i do pola wracać.

Wieniec wykonany z materiałów spoza pola, nawet jeśli jest piękny, nie jest wieńcem tradycyjnym. To ważna różnica, podkreślana przez etnografów.

Po świętach ziarno wyłuskane z wieńca mieszano z siewnym ziarnem. Wierzono, że przeniesie na przyszłe plony moc ubiegłego roku. Wieniec przechowywano przez całą zimę nie jako ozdobę, lecz jako talizman płodności.

1.4 Dożynki współczesne

Współczesne dożynki są organizowane na czterech szczeblach:

- gminnym,
- powiatowym,
- wojewódzkim,
- ogólnopolskim (Dożynki Prezydenckie oraz Jasnogórskie).

Dożynki na Jasnej Górze, organizowane od lat 70. XX wieku, są największymi tego typu wydarzeniami w Polsce i przyciągają rolników oraz twórców ludowych z całego kraju. Te ostatnie nawiązują wprost do tradycji Matki Boskiej Zielnej.

Konkurs na najpiękniejszy wieniec to dziś obowiązkowy element każdych dożynek. Koła Gospodyń Wiejskich przygotowują się do niego często przez kilka tygodni, zbierając rośliny, susząc je i opracowując kompozycje. Konkurs przebiega zazwyczaj według określonych kryteriów oceny:

- zgodność formy z tradycją (kształt korony, liczba ramion),
- użyte materiały (zboża, kwiaty i rośliny rodzime, brak elementów sztucznych),
- technika wykonania (łącniki naturalne, brak metalowych elementów),
- walory estetyczne (kompozycja barw, dbałość o detal).

Obok wieńców tradycyjnych coraz częściej prezentowane są też ozdoby dożynkowe i wieńce nowoczesne. Nie spełniają one kryteriów wieńca tradycyjnego, jednak stanowią dowód na żywotność tej sztuki i przyciągają nowe pokolenia twórców.

Dożynki pełnią dziś dwie funkcje równocześnie. Są świętem dziękczynnym i religijnym, ale również jednym z nielicznych zbiorowych rytuałów podtrzymujących wiejską tożsamość kulturową. W obliczu kurczącego się rolnictwa rodzinnego i postępującej globalizacji, wspólne wicie wieńca, pochod przez wieś i śpiew starych pieśni to świadomy wybór zakorzenienia w tradycji.

Wieniec dożynkowy, nawet jeśli dziś wypłata się go nie po tygodniach żniw, lecz w ramach zorganizowanych przygotowań, zachowuje swoje pierwotne przesłanie. Jest podziękowaniem za dar ziemi, uznaniem dla ludzkiej pracy i prośbą o kolejny dobry rok.

Fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe

Fot. Adobe Stock

2. Symbolika wieńca dożynkowego

2.1 Wieniec jako przedmiot znaczący

Wieniec dożynkowy to nie dekoracja. To przedmiot, który przez stulecia niósł w sobie warstwy znaczeń: religijnych, magicznych i społecznych. Można go było odczytywać jednocześnie na kilku poziomach, w zależności od tego, kto na niego patrzył i w jakim momencie roku. Zrozumienie tej symboliki jest niezbędne dla każdej osoby, która podejmuje się jego wykonania.

W kulturze ludowej przedmioty rzadko były jedynie tym, czym wyglądały. Chleb mógł uosabiać samego Chrystusa, kłosa zboża były miejscem zamieszkania ducha urodzaju, zioła zbierane w dzień świętego Jana chroniły przed czarami. Wieniec wpisywał się w ten sam sposób myślenia. Był widzialnym znakiem niewidzialnych sił, które rolnicza społeczność starała się oswoić i pozyskać dla siebie.

Wieniec zamykał rok i jednocześnie go otwierał. Był podziękowaniem za to, co minęło, i prośbą o to, co dopiero nadejdzie.

2.2 Symbolika formy: koło, korona, kierunek

Kształt wieńca nie jest przypadkowy. Forma kolistą, koronę lub koło, od dawna towarzyszyła ludzkiemu wyobrażeniu o czasie i przyrodzie. Koło nie ma początku ani końca. Po żniwach przyjdzie siew, po zimie wiosna, po śmierci odrodzenie. Wieniec nadawał temu przekonaniu widzialną postać.

Tradycyjny wieniec miał kształt proporcjonalnej korony o czterech, sześciu lub ośmiu ramionach. Liczby te nie były wybierane dowolnie. Cztery ramiona odnosiły się do czterech stron świata i czterech pór roku. Osiem to liczba pojawiająca się w symbolice płodności i obfitości. Etnografowie dokumentujący lokalne tradycje wskazują, że w każdym regionie ukształtowały się nieco inne kanony formy, lecz zawsze podporządkowane tej samej zasadzie symetrii i ładu.

Wieniec bez zwieńczenia religijnego na szczycie tracił swój sakralny wymiar. Krzyż, hostia lub monstrancja umieszczone na szczycie wskazywały na chrześcijański charakter święta i łączyły wieniec z tradycją Matki Boskiej Zielnej. Był to element nadający całości kierunek, dosłownie i symbolicznie: od ziemi ku górze, od plonu ku Bogu.

2.3 Zboże: sacrum w kłosie

Zboże stanowiło podstawę wieńca i jego najważniejszy element symboliczny. Pszenica, żyto, jęczmień i owies razem symbolizowały pełnię plonów i całość dorobku rolniczego w danym roku. Fischer w Słowniku roślin w wierzeniach i zwyczajach ludowych dokumentuje, że wieniec dożynkowy robiono z kłosów owsa, pszenicy, żyta, jęczmienia i bobu, przy czym dobór gatunków różnił się regionalnie: w okolicach Radomia

sporządzano tylko pszenne wieńce dożynkowe, zaś na Żywiecczyźnie kłosy owsa zdobiła jarzębina i owoce.

Zboże zajmowało w kulturze ludowej miejsce wyjątkowe. Było sakralne, utożsamiane z chlebem jako podstawą życia, a kłos łączono symbolicznie z postacią Chrystusa. Uroczystość Bożego Ciała, przypadająca na moment przemieniania się zboża, podkreślała tę więź. Jak zapisał Fischer, pszenicę święcono z rozmaitymi płodami w oktawę Bożego Ciała, a poświęcone kłosy wrzucano do stodoły lub mieszano z ziarnem siewnym, aby plon się rodził i nie było w nim robactwa. Wieniec dożynkowy był więc nie tylko podziękowaniem za minione żniwa, lecz aktem, który wprost włączał tegoroczny plon w cykl następnego roku.

2.4 Jarzębina, kwiaty i owoce: bogactwo wieńca

Kłosy zbóż to dopiero fundament. Bogactwo wieńca wyrażało się w tym, co do nich dołączano. Jarzębina była jednym z najczęściej wymienianych uzupełnień wieńców dożynkowych na Mazowszu, Podlasiu, w województwach krakowskim, lubelskim i na Śląsku. Fischer przytacza wyjaśnienie Bystronia: jarzębinę dawano do wianka, aby przez magię analogiczną wywołać piękne ziarna danego zboża. Kiedy jarzębina ma obfity owoc, spodziewa się urodzaju pszenicy. Nic w wieńcu nie było więc przypadkowe.

Jabłka i inne owoce wplatane w wieniec dopełniały obraz płodnej ziemi. Fischer notuje, że jabłka należą czasem do wieńca dożynkowego w okolicach krakowskich. Słonecznik symbolizował słońce i jego moc dawania życia. Mak, nagietek i chaber bławatek wносиły kolor, ale też znaczenia sięgające głębiej. Chaber wchodził w skład wianków święconych na Boże Ciało i na Matkę Boską Zielną, a zawieszony na zewnętrznych ścianach domu chronił go przed burzami i piorunami. Nagietek należał do roślin święconych w dniu Matki Boskiej Zielnej w okolicach Krakowa i Lwowa.

Im bogatszy był wieniec, tym większa chwała dla wsi i dla tych, które go uplotły. Jan Stanisław Bystron zanotował, że dawne wieńce bywały zdobione nawet żywymi kogutami, przywiązanymi do konstrukcji jako symbol siły i płodności.

2.5 Zioła: ochrona, magia i Matka Boska Zielna

Zioła pełniły w wieńcu funkcję ochronną. Mięta, rumianek, bylica, wrotycz i lawenda wchodziły do wieńca nie tylko ze względu na walory zapachowe. W ludowym postrzeganiu rośliny te miały moc odstraszenia złych mocy.

Szczególne miejsce zajmowała bylica. Już w dawnych polskich zielnikach odgrywała rolę rośliny apotropaicznej: Spiczycy pisał w 1542 roku, że dym z bylicy przegania diabła z domostwa. Fischer dokumentuje rozbudowaną sieć wierzeń: w całej Polsce wywieszano bylicę nad

drzwiami i oknami w wigilię świętego Jana, noszono wianki z bylicy na głowie, przepasywano się nią w czasie żniw, aby chronić się od bólów krzyża. Nie dziwi więc, że bylica bywa wspomniana często nie tylko w pieśniach sobótkowych, ale też dożynkowych. Pieśń z obszaru Polski północnej łączyła ją wprost z podziękowaniem za żniwa: Wyrósła bylica od odłogu, Dożęlim pszeniczki chwała Bogu.

Zioła poświęcone w dniu Matki Boskiej Zielnej zyskiwały szczególną moc. Kultura ludowa łączyła rośliny lecznicze z Bożą Rodzicielką. Fischer zanotował, że po ocieleniu krowy podawano jej wodę z ziół bukietu poświęconego na Matkę Boską Zielną, w skład którego wchodziły między innymi kłosa żyta, pszenicy i maku. Wieniec dożynkowy, niesiony do kościoła i poświęcony, był kontynuacją tego samego myślenia: roślina dotknięta sacrum chroni i przynosi błogosławieństwo.

Wrotycz i inne silnie pachnące rośliny miały odganiać insekty i złe duchy. Ich obecność w wienku była gestem praktycznym i magicznym zarazem. Chaber bławatek stosowano przeciw urokom: okadzano nim urzeczzone osoby i zwierzęta. Rumianek i mięta, powszechnie znane z właściwości leczniczych, uzupełniały bukiet o rośliny związane z kobiecą przestrzenią wiedzy zielarskiej i domowego leczenia.

2.6 Sacrum i profanum: co wchodzi do wieńca, a co nie

Kultura ludowa nie dzieliła roślin na użyteczne i nieużyteczne. Dzieliła je na boskie i diabelskie, zasiane przez Boga i rzucone przez diabła. Zboże zasiał Bóg, dlatego się tak nazywa, mówiono w przekazach ludowych. Chwasty, zwłaszcza te rosnące na polach uprawnych, wiązano z działaniem sił nieboskich. Perz, lebioda, oset: ich obecność na polu interpretowana była nie tylko jako zagrożenie agrotechniczne, lecz jako znak diabelskiej ingerencji.

Wieniec budowany ze zbóż, kwiatów i ziół był gestem po stronie sacrum. Rośliny weń wplatane były udomowione, pożyteczne, często poświęcone w kościele lub zebrane w świątecznym kontekście. Materiał spoza pola, sztuczny lub nieznany, burzył ten sens. Dlatego etnografowie konsekwentnie podkreślają: wieniec wykonany z materiałów spoza pola, nawet piękny, nie jest wieńcem tradycyjnym. To ważna różnica, odróżniająca ozdobę od obrzędowego przedmiotu.

2.7 Technika jako symbolika: len, sznur, krąg

Symbolika wieńca nie ograniczała się do doboru roślin. Sposób jego wykonania był równie znaczący. Wieniec wiązano lnianym sznurem lub nicią, bez drutu i metalowych konstrukcji. Wszystko, co wchodziło w skład wieńca, miało pochodzić z pola i do pola wracać.

Ta zasada miała swoje praktyczne konsekwencje:

- niedopuszczalne było użycie kwiatów z kwiaciarni,

- drut zastępowano lnianymi sznurami i nićmi,
- sztuczne wstążki i syntetyczne dekoracje były obce duchowi wieńca.

Wieniec wiła przodownica, najlepsza żniwiarka w grupie. Samo wyplatanie miało charakter obrzędowy. Towarzyszyły mu pieśni, które Oskar Kolberg utrwalił w Dziełach wszystkich. Nadawały one pracy rytm i powagę. Gotowy wieniec wręczał gospodarzowi najpoważniejszy żniwiarz z przemową zanotowaną przez Bystronia: wieniec przybywa jako gość do dworu po to, by wrócić na pole jesienią jako ziarno siewu. Piękna to myśl i pełna sensu.

Po świętach ziarno wyłuskane z wieńca mieszano z siewnym ziarnem, przenosząc na nowy plon moc ubiegłego roku. Krąg się zamykał.

Podstawowe elementy symboliczne tradycyjnego wieńca dożynkowego:

- forma kolistą (korona lub koło): odnosi się do cykliczności przyrody, po żniwach przyjdzie siew, po zimie wiosna,
- cztery podstawowe zboża (żyto, pszenica, jęczmień, owies): symbolizują pełnię plonów i całość dorobku rolniczego roku,
- jarzębina i owoce: przynoszą analogiczną moc urodzaju i wróżą obfite ziarna,
- kwiaty i zioła (bylica, chaber, nagietek, wrotycz): pełnią funkcję ochronną i łączą wieniec z tradycją święcenia ziół,
- zwieńczenie religijne (krzyż, hostia, monstrancja): wskazuje na chrześcijański wymiar święta i połączenie z Matką Boską Zielną.

3. Rośliny wykorzystywane w wieńcach dożynkowych

Wieniec dożynkowy to żywa encyklopedia pola. Każda roślina w nim wpleciona ma swoje miejsce, swój czas zbioru i swoje znaczenie. Nie można dobierać roślin przypadkowo. Tradycja wypracowała przez stulecia własną wiedzę o tym, co do wieńca należy, kiedy zbierać i jak przygotować.

3.1 Zboża

Zboża tworzą fundament wieńca. Bez nich nie ma tradycyjnego wieńca dożynkowego. Kłosa zbóż to nie tylko materiał konstrukcyjny, lecz przede wszystkim symbol całego plonu, zakończonego roku rolniczego i cyklu życia, który za chwilę zacznie się od nowa.

Pszenica (*Triticum aestivum*)

Pszenica (*Triticum aestivum*) to zboże o miękkich, złocistych kłosach, uprawiane w Polsce od wieków. Fischer dokumentuje, że w okolicach Krakowa pszenica wchodziła w skład wieńców dożynkowych razem z owsem, żytem, jęczmieniem i bobem. W okolicach Radomia sporządzano nawet wieńce wyłącznie pszenne. Kłosa pszenicy święcono w oktawę Bożego Ciała, a poświęcone ziarno mieszano z siewnym, aby plon się rodził. To połączenie pszenicy z liturgią czyniło z niej roślinę szczególnie cenioną.

Termin zbioru: Pszenicę na wieniec ścina się tuż przed pełną dojrzałością, gdy kłos jest wypełniony, ale ziarna jeszcze miękkie i nie rozsypują się. Najlepszy termin to koniec lipca lub sierpień.

Suszenie: Kłosa wiąże się w luźne pęczki i suszy łodygą do góry w suchym, przewiewnym miejscu. Tak przechowywana pszenica zachowuje kolor i sprężystość kłosa przez wiele miesięcy.

Zastosowanie w wieńcu: Kłosa pszenicy tworzą szkielet wieńca i jego ramiona. Splecione gęsto dają gładką, złocistą powierzchnię. Długa łodyga ułatwia wiązanie i mocowanie do stelaża.

Symbolika: Pszenica symbolizuje chleb, a przez niego życie i łaskę Bożą. W kulturze ludowej mówiono, że zboże zasiał Bóg, dlatego tak się nazywa. Kłos pszenicy łączono z postacią Chrystusa, a uroczystość Bożego Ciała przypadała właśnie na moment przemieniania się zboża.

Żyto (*Secale cereale*)

Żyto (*Secale cereale*) to najstarsze z uprawianych w Polsce zbóż, o smukłych, delikatnie owłosionych kłosach. Fischer zaznacza, że w północnych i wschodnich częściach Polski miało ono większe znaczenie obrzędowe niż pszenica. Kłosa żyta regularnie wchodziły w skład wieńców dożynkowych i bukietów święconych na Matkę Boską Zielną.

Termin zbioru: Żyto dojrzewa wcześniej niż pszenica, zwykle w lipcu.

Na wieniec zbiera się je w tym samym momencie co pszenicę, przed całkowitym dosychaniem ziarna.

Suszenie: Suszy się je tak samo jak pszenicę, w pęczkach, łodygą do góry. Kłosa żyta są szczuplejsze od pszenicznych, więc schnąć mogą razem.

Zastosowanie w wieńcu: Żyto nadaje wieńcowi lekkości i ruchu. Jego smukłe kłosa z długimi ościami wyglądają efektownie wplatane między cięższe kłosa pszenicy i budują teksturę wieńca.

Symbolika: Żyto to chleb powszedni dawnej wsi polskiej. Jego obecność w wieńcu oznacza dostatek i codzienne pożywienie dla całej rodziny przez nadchodzący rok.

Jęczmień (*Hordeum vulgare*)

Jęczmień (*Hordeum vulgare*) wyróżnia się długimi, charakterystycznymi ościami, które dają kłosom wyjątkową, pierzastą formę. Fischer dokumentuje, że kłosa jęczmienia należały do wieńca dożynkowego. W dzień świętego Szczepana święcono owies i obsypywano się ziarnem, a kłosa wchodziły w skład licznych bukietów obrzędowych przez cały rok.

Termin zbioru: Dojrzewa w lipcu i sierpniu. Na wieniec zbiera się go przed pełną dojrzałością, gdy ości są jeszcze zielonkawe lub złote, bo przesuszone łamią się przy wplataniu.

Suszenie: Suszy się ostrożnie, w luźnych wiązках, unikając mechanicznego uszkodzenia ości. Doskonale zachowuje formę po wysuszeniu.

Zastosowanie w wieńcu: Długie ości są najważniejszym walorem dekoracyjnym. Pęczki kłosów wplatane między inne zboża tworzą efekt puszystości i lekkości, bardzo pożądany przy budowaniu wieńca.

Symbolika: Cztery zboża wieńca, pszenica, żyto, jęczmień i owies, razem symbolizują pełnię plonów całego roku rolniczego. Każde z nich reprezentuje inną porę lata i inny chleb na stole.

Owies (*Avena sativa*)

Owies (*Avena sativa*) ma kłosa innego kształtu niż pozostałe zboża. Ziarenka wyrastają na cienkich gałązkach w różnych kierunkach, tworząc wiechę zamiast zwartego kłosa. Fischer opisuje wyjątkowy zwyczaj z Żywiecczyny: żniwiarze robili wieniec z kłosów owsa, zdobiąc go jarzębiną i owocami, wkładali gotowy wieniec na głowę gospodarza, po czym wieszali go nad drzwiami. Uroczystość zwała się haldamas i kończyła się poczęstunkiem.

Termin zbioru: Owies dojrzewa jako jeden z ostatnich zbóż, w sierpniu. Na wieniec zbiera się go, gdy wiecha jest pełna, ale ziarna jeszcze nie osypują się samoistnie.

Suszenie: Suszy się w małych pęczkach z główką skierowaną ku górze. Wiecha owsiana po suszeniu pozostaje dekoracyjna i lekka.

Zastosowanie w wieńcu: Wiecha owsiana wnosi do wieńca ruch i powietrzość. W połączeniu z ciężkimi kłosami pszenicy daje piękny kontrast faktur.

Symbolika: Owies był zbożem koni i bydła, ale też ofiarą i gestem życzliwości. Obsypywano nim podczas wesel i świąt, życząc dostatku.

Pszenżyto (*Triticosecale*)

Pszenżyto (*Triticosecale*) to zboże będące krzyżówką pszenicy i żyta. W Polsce uprawiane od lat 70. XX wieku, szybko wpisało się w krajobraz pól rolniczych, zwłaszcza tam, gdzie gleby są gorsze dla pszenicy. Kłosy pszenżyta łączą cechy obu gatunków: są dłuższe niż pszeniczne i gęściej obsadzone niż żytnie. Na Dolnym Śląsku pszenżyto należy do zbóż chętnie zbieranych na wieńce, bo daje obfite, efektowne kłosy.

Termin zbioru: Pszenżyto dojrzewa w lipcu, zwykle między żytem a pszenicą. Zbiera się je przed pełną dojrzałością, gdy ziarna są jeszcze miękkie, a łodyga żółtozielona.

Suszenie: Suszy się w luźnych pęczkach, łodygą do góry, w cieniu i przewiewie, tak samo jak pszenicę i żyto. Po wysuszeniu zachowuje sprężystość i złocisty kolor.

Zastosowanie w wieńcu: Kłosy pszenżyta doskonale sprawdzają się jako uzupełnienie tradycyjnych czterech zbóż. Ich długość i gęstość ułatwia budowanie objętości wieńca, zwłaszcza na ramionach korony.

Symbolika: Pszenżyto, jako zboże łączące dwa gatunki, symbolizuje ciągłość i adaptację tradycji do nowych warunków. Jego obecność w wieńcu wpisuje się w tę samą logikę: wieniec żyje, bo każde pokolenie wnosi do niego coś własnego.

Cztery zboża razem tworzą pełnię wieńca. Żadnego z nich nie może brakować.

3.2 Zioła

Zioła w wieńcu pełnią funkcję ochronną. Rośliny lecznicze i aromatyczne wplatanie nie ze względu na ozdobność, lecz dlatego, że ich obecność miała chronić dom, pole i ludzi przez cały nadchodzący rok. Poświęcony wieniec zawierał zioła, które poprzez zetknięcie z sacrum nabierały dodatkowej mocy.

Bylica pospolita (*Artemisia vulgaris*)

Bylica pospolita (*Artemisia vulgaris*) rośnie pospolicie w całej Polsce przy drogach, rowach i na nieużytkach. Już w polskich zielnikach z XVI wieku odgrywała rolę rośliny apotropaicznej. Fischer cytuje Spiczyche-

go z 1542 roku: dym z bylicy przegania diabła z domostwa. W całej Polsce wywieszano bylicę nad drzwiami i oknami w wigilię świętego Jana, noszono wianki z bylicy na głowie, przepasywano się nią podczas żniw, aby uchronić plecy od bólu. Bylica bywa wspominana w pieśniach dożynkowych. Pieśń z obszaru Polski północnej łączyła ją wprost z podziękowaniem za żniwa: Wyrosła byliczka od odłogu, Dożęlim pszeniczki chwała Bogu.

Termin zbioru: Zbiera się ją w lipcu i sierpniu, przed kwitnieniem lub na początku kwitnienia, gdy jest najbardziej aromatyczna. Unika się roślin z terenów przy ruchliwych drogach.

Suszenie: Suszy się ją w małych pęczkach, zawieszonych łodygą do góry, w przewiewnym cieniu. Dobrze wysuszona zachowuje szarozielony kolor i intensywny zapach.

Zastosowanie w wieńcu: Bylica wchodzi do wieńca jako tło i wypełnienie między kłosami. Jej drobne, pierzaste listki i srebrzystoszare zabarwienie tworzą delikatne tło dla jaskrawych barw kwiatów.

Symbolika: Fischer dokumentuje rozbudowaną sieć wierzeń: bylica miała chronić przed czarami, złymi duchami, burzą i piorunem. Jej obecność w wieńcu była gestem po stronie sacrum, ochroną domu i pola.

Rumianek pospolity (*Matricaria chamomilla*)

Rumianek pospolity (*Matricaria chamomilla*) to jedna z najpowszechniej znanych roślin leczniczych. Rośnie na polach, przydrożach i ugorach w całej Polsce. Był jedną z najbardziej wszechstronnych roślin w ludowym lecznictwie, stosowany przy chorobach żołądkowych, przeziębieniu i bólach.

Termin zbioru: Kwiaty zbiera się w czerwcu i lipcu, gdy koszyczki są w pełnym rozkwicie, w godzinach przedpołudniowych po obeschnięciu rosy.

Suszenie: Suszy się w cieniu, w cienkiej warstwie rozłożone na papierze lub sicie, w temperaturze nieprzekraczającej 35 stopni. Zbyt wysoka temperatura niszczy olejki eteryczne.

Zastosowanie w wieńcu: Drobne, białe koszyczki z żółtym środkiem wnoszą jasność i delikatność. Rumianek wplata się między zioła i kłosy, gdzie jego biel stanowi kontrast dla złocistych zbóż.

Symbolika: Rumianek był rośliną kobiecej przestrzeni, kojarzony z domowym leczeniem i opieką. Jego obecność w wieńcu łączyła obrzędowy przedmiot z codzienną wiedzą zielarską.

Mięta (*Mentha sp.*)

Mięta (*Mentha sp.*), najczęściej mięta polna lub pieprzowa, rośnie na polach, łąkach i przydrożach. Intensywny zapach mięty był w kulturze ludowej kojarzony z oczyszczaniem i odpędzaniem złych sił. Liście dodawano do różnych potraw i naparów leczniczych.

Termin zbioru: Zbiera się ją w czerwcu i lipcu przed kwitnieniem lub na początku kwitnienia. Liście powinny być zdrowe, bez plam i uszkodzeń.

Suszenie: Suszy się ją w pęczkach zawieszonych w cieniu. Mięta dobrze zachowuje kolor i zapach po suszeniu.

Zastosowanie w wieńcu: Mięta wnosi do wieńca intensywny zapach, który przez długi czas utrzymuje się nawet po wysuszeniu. Jej drobne listki i błyszcząca faktura liścia uzupełniają kompozycję.

Symbolika: Zapach mięty miał odganiać złe duchy i insekty. Silnie pachnące rośliny, do których należy mięta, były w wieńcu gestem zarówno praktycznym, jak i magicznym.

Wrotycz pospolity (*Tanacetum vulgare*)

Wrotycz pospolity (*Tanacetum vulgare*) to wysoka, żółto kwitnąca bylina o intensywnie aromatycznych liściach. Rośnie pospolicie przy drogach i na ugorach. Był powszechnie używany jako roślina apotropaiczna, odganiająca owady i złe moce. Radomski w swoim opracowaniu dotyczącym roślin leczniczych zalicza wrotycz do roślin roślin najczęściej stosowanych przez polskich zielarzy.

Termin zbioru: Zbiera się gałązki z liśćmi i pąkami kwiatowymi w lipcu i sierpniu. Silny zapach nasila się po roztarciu liścia.

Suszenie: Suszy się go w wiązkach w cieniu i przewiewie. Suszony wrotycz zachowuje intensywny, gorzkawy aromat przez wiele miesięcy.

Zastosowanie w wieńcu: Gałązki wrotyczu tworzą objętość i tło w wieńcu. Żółte, guziczkowe kwiatostany dobrze wyglądają w kompozycji z błękitem chabra i bielą rumianku.

Symbolika: Wrotycz odganiał robactwo i złe duchy. W dawnych domach zawieszano go przy wejściu i w oborze. Jego obecność w wieńcu wzmacniała ochronną funkcję całego przedmiotu.

Lawenda wąskolistna (*Lavandula angustifolia*)

Lawenda wąskolistna (*Lavandula angustifolia*) nie jest rośliną rodzimą polskiej flory, jednak od dawna uprawiana jest w ogrodach i bywa włączana do wieńców jako roślina aromatyczna i ozdobna. Jej błękitne kłosa kwiatowe wnoszą kolor i zapach.

Termin zbioru: Kłosa kwiatowe zbiera się na początku kwitnienia, gdy pierwsze kwiaty dopiero się otwierają, co daje najsilniejszy aromat.

Suszenie: Suszy się w luźnych pęczkach w cieniu. Kolor lawendy najlepiej zachowuje się przy suszeniu z dala od słońca.

Zastosowanie w wieńcu: Lawendowe kłosa wnoszą do wieńca błękit i delikatność. Dobrze komponują się z fioletowym chabrami i złotem zbóż.

Symbolika: Lawenda była rośliną kojącą i chroniącą. W ogrodach uprawiano ją między innymi po to, by odpędzać mole i owady. W wieńcu pełni podobną funkcję ochronną.

3.3 Kwiaty i rośliny ozdobne

Kwiaty i rośliny ozdobne dodają wieńcowi koloru i bogactwa. Ich dobór był jednak zawsze przemyślany, każda roślina miała swoje znaczenie w ludowej symbolice. Piękny wieniec to nie przypadkowy bukiet, to kompozycja oparta na wielowiekowej wiedzy.

Słonecznik zwyczajny (*Helianthus annuus*)

Słonecznik (*Helianthus annuus*) pochodzi z Ameryki, ale zadomowił się w polskich ogrodach na dobre i szybko stał się rośliną obrzędową. Fischer dokumentuje, że wplatano go do wianków święconych na Boże Ciało i do wiązanek na święto Matki Boskiej Zielnej. Rósł w prawie każdym ogrodzie domowym. Jego wielka, słoneczna głowa stała się symbolem lata i urodzaju.

Termin zbioru: Ścina się go na początku kwitnienia lub tuż po, gdy płatki są jeszcze świeże, albo zbiera w fazie nasiennej, gdy kosz jest pełen dojrzałych nasion i efektownie wygląda w wieńcu.

Suszenie: Słonecznik suszy się powoli, powieszony głową w dół. Wysuszony kosz ze schniętymi płatkami lub bez nich, jedynie z nasionami, ma rustykalny wyraz i świetnie sprawdza się w wieńcu.

Zastosowanie w wieńcu: Kosz słonecznika to jeden z najbardziej charakterystycznych elementów wieńca dożynkowego. Umieszcza się go na ramionach lub na szczycie korony jako dominantę kompozycji.

Symbolika: Słonecznik symbolizuje słońce i jego moc dawania życia. Jego głowa odwracająca się za słońcem przez cały dzień była postrzegana jako wyraz wdzięczności za plony.

Mak polny (*Papaver rhoeas*)

Mak polny (*Papaver rhoeas*) to jaskrawoczerwony kwiat pól zbożowych, nieodłączny towarzysz żniw. Mak lekarski (*Papaver somniferum*) był z kolei uprawiany w ogrodach. Fischer zaznacza, że kłosa z makiem i liśćmi wchodziły w skład wiązanek święconych na Matkę Boską Zielną. Mak był rośliną pogranicza, związaną ze snem, tajemnicą i zaświatami.

Termin zbioru: Główniki makowe zbiera się po przekwitnięciu, gdy to-

rebka nasienna jest dojrzała i brązowa, ale zanim się otworzy i nasiona się osypią.

Suszenie: Główki makowe suszy się łądygą do góry lub odcięte i rozłożone na sicie. Dobrze wysuszone zachowują twardy kształt przez wiele miesięcy.

Zastosowanie w wieńcu: Główki makowe wplata się jako akcent obętościowy. Ich kulisty kształt kontrastuje z podługnymi kłosami zbóż i gałązkami ziół.

Symbolika: Mak był rośliną graniczną, związaną ze snem, urodzajnością i zaświatami. Jego obecność w wieńcu i bukiecie święconym łączyła prośbę o dobry plon z pamięcią o tych, którzy odeszli.

Chaber bławatek (*Centaurea cyanus*)

Chaber bławatek (*Centaurea cyanus*) to błękitny chwast pól zbożowych, jeden z najbardziej rozpoznawalnych kwiatów polskiego lata. Fischer dokumentuje jego liczne zastosowania obrzędowe: wianki z bławatków poświęcone na Boże Ciało, zawieszane na ścianach domu, chroniły go przed burzami i piorunami. Bławatek dodawano do bukietów zielnych na Matkę Boską Zielną. Okadzano nim urzeczone osoby i zwierzęta, chroniąc je przed złym okiem.

Termin zbioru: Chaber kwitnie od czerwca do września. Zbiera się go w pełni kwitnienia, rano po obeschnięciu rosy.

Suszenie: Suszy się powoli w cieniu, w cienkiej warstwie. Intensywny błękit chabra jest wrażliwy na światło i najlepiej zachowuje się przy suszeniu w zaciemnionym miejscu.

Zastosowanie w wieńcu: Niebieskie kwiaty chabra dają wieńcowi jedyny naturalny błękit. Silny kontrast ze złotem zbóż i czerwienią maku tworzy charakterystyczną, ludową paletę barw.

Symbolika: Fischer dokumentuje, że bławatek chronił dom przed burzami i piorunami, a okadzano nim urzeczone osoby. Jego obecność w wieńcu była wyraźnym gestem ochronnym.

Nagietek lekarski (*Calendula officinalis*)

Nagietek lekarski (*Calendula officinalis*) to pomarańczowo-żółty kwiat ogrodowy, uprawiany od wieków w Polsce. Fischer dokumentuje, że wchodził w skład roślin święconych w dniu Matki Boskiej Zielnej w wielu okolicach krakowskich i lwowskich. Poświęconym nagietkiem okadzano bydlęta w celu ochrony przed chorobami.

Termin zbioru: Kwitnie od czerwca do jesieni. Zbiera się koszyczki kwiatowe w pełni rozkwitu, w godzinach porannych.

Suszenie: Suszy się rozłożone w jednej warstwie w cieniu. Nagietek po suszeniu kurczy się i ciemnieje, więc zbiera się go z nadmiarem.

Zastosowanie w wieńcu: Pomarańczowożółty kolor nagietka wnosi do wieńca ciepło i jaskrawość. Dobrze komponuje się ze złocistymi kłosa-
mi zbóż.

Symbolika: Nagietek należał do roślin Matki Boskiej Zielnej. Jego poświęcenie w kościele dawało mu dodatkową moc ochronną, która przenosiła się potem na wieniec i dom.

Jarzębina (*Sorbus aucuparia*)

Jarzębina (*Sorbus aucuparia*) to niewielkie drzewo o ciemnoczerwonych gronach owoców, dojrzewających jesienią. Fischer dokumentuje, że jarzębiną przyszaja się wieńce dożynkowe na Mazowszu, Podlasiu, w województwach krakowskim, lubelskim i na Śląsku. Wyjaśnia za Bystroniem: jarzębinę dawano do wianka, aby przez magię analogiczną wywołać piękne ziarna danego zboża. Kiedy jarzębina ma obfity owoc, spodziewa się urodzaju pszenicy.

Termin zbioru: Grona jarzębiny zbiera się w sierpniu i wrześniu, gdy owoce są dojrzałe, czerwone i twarde. Zbieranie zbyt wcześnie daje owoce, które marszczą się przy suszeniu.

Suszenie: Grona wiesza się lub układa w suszarni. Suszona jarzębina kurczy się, ale zachowuje czerwony kolor i trwałość.

Zastosowanie w wieńcu: Grona jarzębiny to jedyny, prawdziwy, czerwony akcent w tradycyjnym wieńcu. Zawieszone na ramionach lub wplecione między kłosa zbóż, dają wieńcowi głębię i bogactwo.

Symbolika: Jarzębina była rośliną magii analogicznej. Jej obfite grona zapowiadały urodzaj. Wpleciona w wieniec miała przenieść tę moc na przyszły rok.

Kocanki piaskowe (*Helichrysum arenarium*)

Kocanki piaskowe (*Helichrysum arenarium*) to niewielkie rośliny o żółtych, suchych kwiatostanach, które zachowują kolor i kształt po wysuszeniu niemal w niezmienionej formie. Fischer dokumentuje ich obecność w snopkach i wianach poświęcanych na Matkę Boską Zielną.

Termin zbioru: Zbiera się w lipcu i sierpniu, gdy żółte główki są jeszcze zamknięte lub dopiero się otwierają. Wcześnie zebrane zachowują kolor lepiej niż przekwitłe.

Suszenie: Suszy się w wiązках zawieszonych do góry nogami. To jedna z nielicznych roślin, które nie wymagają specjalnych warunków suszenia, bo z natury są suche.

Zastosowanie w wieńcu: Kocanki to idealne rośliny do wieńca. Nie tracą koloru, nie kruszą się i nie opadają. Tworzą trwałe, żółte akcenty, które utrzymują się przez miesiące.

Symbolika: Kocanki święcono na Matkę Boską Zielną i dodawano do wianków chroniących dom przed piorunem na Kaszubach. Ich niezniszczalność po wysuszeniu była postrzegana jako znak trwałości.

Dalia (georginia) (*Dahlia sp.*)

Dalia (*Dahlia sp.*), zwana też georginią, pochodzi z Ameryki Środkowej i od dawna rośnie w polskich ogrodach. Fischer dokumentuje jej obecność w bukietach poświęcanych na Matkę Boską Zielną w okolicach Żywca, Krakowa i Lwowa.

Termin zbioru: Kwiaty dalii ścina się w pełni rozkwitu, rano, po obechnięciu rosy. Łodygę zanurza się natychmiast w wodzie.

Suszenie: Dalia jest trudna w suszeniu ze względu na mięsiste płatki. Najlepiej suszyć ją przy użyciu silikażelu lub suszyć powoli powieszoną do góry nogami.

Zastosowanie w wieńcu: Dalia wnosi do wieńca bogactwo form i kolorów, od bieli przez różowy, po ciemny bordowy. Jej duże kwiaty dobrze sprawdzają się jako dominanta kompozycji na ramionach wieńca.

Symbolika: Dalia jako roślina ogrodowa, uprawiana i pielęgnowana, symbolizuje ludzką pracę i zaangażowanie. Jej obecność w bukiecie i wieńcu świadczyła o staranności gospodarzy.

4. Pozyskiwanie i przygotowanie materiału roślinnego

Wieniec dożynkowy zaczyna się długo przed wyplataniem. Jego jakość zależy od tego, co zebrano, kiedy zebrano i jak przygotowano. Materiał roślinny zebrany zbyt późno, źle wysuszony lub niedbale przechowywany, nie nadaje się do wieńca. Dlatego przygotowania zaczynają się już w czerwcu, a kulminacja pracy nie przypada na dni tuż przed dożynkami, lecz na tygodnie wcześniej.

Niniejszy rozdział opisuje kolejno trzy etapy pracy: zbieranie roślin w terenie, suszenie i utrwalanie materiału, a na końcu, dla tych, którzy chcą urozmaicić paletę barw wieńca, naturalne metody barwienia zbóż i traw.

4.1 Zbieranie roślin

Zasada jest prosta: każdą roślinę zbiera się w odpowiednim dla niej momencie. Ani za wcześnie, ani za późno. Zbyt wczesny zbiór daje materiał miękki, trudny do suszenia i podatny na pleśń. Zbyt późny, kiedy kłosa przesycają w słońcu, a kwiaty przekwitają, daje materiał kruchy i pozbawiony koloru.

Zboża

Zboże do wieńca zbiera się wcześniej niż na przemiał. Najlepszy moment to czas, gdy kłos jest wypełniony, ziarna ukształtowane, ale łodyga jeszcze zielona lub żółtozielona. Zboże ścina się ręcznie, w małych garściach, ostrym sierpem lub sekatorem, tuż przy gruncie, aby zachować możliwie długą łodygę. Długa łodyga to podstawa, bo ułatwia wiązanie i mocowanie do stelaża.

Zboża zaleca się ścinać już w czerwcu, kiedy są jeszcze zielone: wtedy łatwiej je oczyścić, związać w pęczki i odpowiednio przygotować do suszenia. Koła Gospodyń Wiejskich z doświadczeniem zbierają więc zboże na kilka tygodni przed dożynkami, dając sobie czas na spokojne suszenie.

Wskazówka praktyczna: pszenica i żyto dojrzewają w lipcu, owies jako ostatni, w sierpniu. Zebranie wszystkich czterech zbóż w jednym terminie jest niemożliwe. Trzeba planować zbiory sukcesywnie, gatunek po gatunku.

Zioła

Zioła zbiera się przed kwitnieniem lub na początku kwitnienia. To moment, kiedy są najbardziej aromatyczne i mają najintensywniejszy kolor. Bylicę i wrotycz zbiera się w lipcu i sierpniu. Rumianek i miętę w czerwcu i lipcu, w godzinach przedpołudniowych, po obeschnięciu rosy. Lawendę na początku kwitnienia, gdy pierwsze kwiaty dopiero się otwierają.

Przy zbieraniu ziół z terenów przy ruchliwych drogach lub skażonych gruntach należy zachować ostrożność. Rośliny wchłaniają zanieczyszczenia, a wieniec poświęcony nie powinien zawierać niczego, co pochodzi z nieodpowiedniego miejsca. Najlepsze zioła rosną na miedzach, łąkach i ogrodach bez środków chemicznych.

Kwiaty i rośliny ozdobne

Kwiaty zbiera się rano, po obeschnięciu rosy, gdy łodygi są turgorem, a płatki świeże. Słonecznik ścina się na początku kwitnienia lub po przekwitnięciu, gdy kosz pełen jest nasion. Nagietek zbiera się w pełni rozkwitu. Chaber bławatek kwitnie od czerwca do września, można więc zbierać go przez całe lato. Mak polny zbiera się po przekwitnięciu, gdy torebka nasienna jest dojrzała.

Kocanki piaskowe to wyjątek. Zbiera się je wcześniej, gdy żółte główki są jeszcze zamknięte lub dopiero się otwierają. Zbyt późno zebrane tracą kolor po suszeniu. Jarzębinę natomiast zbiera się późno, w sierpniu i wrześniu, gdy grona są dojrzałe i twarde.

Zasady zbioru w terenie:

- zbierać tylko zdrowe, nieuszkodzone rośliny, bez plam i śladów chorób,
- unikać roślin z pobocza ruchliwych dróg i terenów przemysłowych,
- ścinać łodygę możliwie długo, przy samym gruncie,
- przenosić rośliny luźno, nie miętosząc, w koszu lub papierowej torbie,
- zabierać z każdego miejsca tylko tyle, ile potrzeba, pozostawiając część roślin na miejscu.

4.2 Suszenie materiału roślinnego

Suszenie to etap, który przesądza o wyglądzie gotowego wienca. Dobrze wysuszone rośliny zachowują kształt, kolor i sprężystość przez wiele miesięcy. Źle wysuszone kruszą się, brązowieją i opadają z wienca już w czasie wyplatania.

Podstawowa zasada suszenia jest jedna: powoli, w cieniu, w przewiewie. Większość roślin niszczy w bezpośrednim słońcu i przy zbyt wysokiej temperaturze. Słońce wypłukuje kolor. Zbyt mała wentylacja sprzyja pleśni. Najlepszym miejscem do suszenia jest suchy strych, wietrzna szopa lub przewiewny korytarz.

Suszenie zbóż

Zboże suszy się powieszzone łodygą ku górze, w małych, luźnych pęczkach. Luźne wiązanie pozwala powietrzu krążyć wokół każdego kłosa. Ciasno związane pęczki gniją od środka lub blakowieją nierównomiernie.

Efekt kolorystyczny zależy od sposobu suszenia. Istnieją trzy metody, dające trzy różne odcienie:

- zielone zboże: suszenie w ciemnym i przewiewnym miejscu, na strychu lub w suchym garażu, zachowuje naturalny, żywy kolor,
- złote zboże: suszenie w altanie lub szopie, z dostępem do światła dziennego, ale bez bezpośredniego słońca, daje klasyczną, ciepłą barwę,
- białe zboże: wystawianie codziennie na słońce i chowanie na noc przez kilka dni, efektem jest jasny, mleczny odcień.

Pszenica i żyto po suszeniu zachowują sprężystość i łatwość wyplatania. Kłosa owsa są delikatne, wiechy łatwo się obijają, więc suszy się je ostrożnie, w małych pęczkach, bez mechanicznego nacisku. Ości jęczmienia są długie i łamliwe po przesuszeniu, więc kłosa zbiera się przed pełnym dojrzewaniem.

Czas suszenia zbóż wynosi zwykle dwa do czterech tygodni, w zależności od wilgotności powietrza i grubości łodyg.

Suszenie ziół i kwiatów

Zioła suszy się w małych pęczkach, zawieszonych łodygą do góry, w cieniu i przewiewie. Bylica, mięta, wrotycz dobrze znoszą suszenie i zachowują kolor oraz zapach przez wiele miesięcy. Rumianek suszy się inaczej: drobne koszyczki rozkłada się w cienkiej warstwie na papierze lub sicie, w temperaturze nieprzekraczającej 35 stopni. Wyższa temperatura niszczy olejki eteryczne i pozbawia roślinę zapachu.

Lawendę suszy się w luźnych pęczkach w cieniu. Kolor najlepiej zachowuje się z dala od słońca. Kocanki piaskowe są wdziecznym materiałem, bo z natury suche, nie wymagają specjalnych warunków i nie tracą koloru prawie wcale.

Kwiaty o mięsistych płatkach, takie jak dalie, suszy się trudniej. Najsukuteczniejsza metoda to suszenie powolne, powieszone do góry nogami, lub przy użyciu silikażelu, który pochłania wilgoć z płatków i pozwala zachować kształt. Mak zbiera się już jako dojrzałe główki nasienne, które suszy się łodygą do góry lub odcięte i rozłożone na sicie.

Przechowywanie wysuszonego materiału

Wysuszone rośliny przechowuje się w suchym, ciemnym miejscu, z dala od wilgoci i światła. Wilgoć to największy wróg wysuszonych zbóż i kwiatów. Jeśli suche powietrze jest trudne do utrzymania, można przechowywać pęczki w papierowych torbach lub tekturowych pudłach, nigdy w plastikowych workach, które zatrzymują wilgoć i sprzyjają pleśni.

Pęczki podpisuje się lub oznacza kolorowymi nitkami, żeby w czasie wyplatania od razu wiedzieć, co jest czym. Organizacja materiału przed wyplataniem oszczędza wiele czasu.

4.3 Naturalne barwienie roślin

Tradycyjny wieniec buduje się z naturalnych kolorów: złota zbóż, bieleli rumianku, błękitu chabra, czerwieni jarzębiny i maku, żółci nagietka i kocanek. To paleta wystarczająca i piękna. Jednak twórcy wieńców sięgają niekiedy po naturalne metody barwienia, by urozmaicić kompozycję lub uzyskać odcienie trudno dostępne w materiale polowym.

Barwienie naturalne polega na gotowaniu lub moczeniu wysuszonego materiału w naparach z roślin barwierskich. Metoda jest czasochłonna i wymaga eksperymentowania, bo każda partia materiału pochłania barwnik inaczej. Wyniki zależą od gatunku rośliny, jej porowatości i zawartości naturalnych wosków w łodydze.

Barwienie zbóż i traw

Słomę i kłosa zbóż można barwić mocząc je w naparach z kory cebuli (odcień złotobrązowy), herbaty (odcień kremowy lub brązowy) lub kory dębu (odcień szary). Materiał przed barwieniem należy namoczyć w wodzie przez kilkanaście minut, by wyrównać chłonność. Barwnik gotuje się osobno, następnie zanurza się w nim wilgotny materiał i pozostawia do ostygnięcia razem z barwnikiem. Im dłużej materiał leży w barwniku, tym intensywniejszy kolor.

Po barwieniu słomę i kłosa suszy się ponownie, rozłożone w cieniu. Barwione zboże jest delikatniejsze od niebarwionego i łamie się łatwiej przy wyplataniu. Należy więc traktować je ostrożnie i używać do detali, nie do elementów konstrukcyjnych wieńca.

Utrwalanie koloru

Wysuszone kwiaty i zioła tracą kolor z upływem czasu, zwłaszcza pod wpływem światła. Aby spowolnić ten proces, można przechowywać gotowy wieniec w cieniu lub osłoniętym miejscu. Lakierowanie suszu florystycznym lakierem jest stosowane w wieńcach nowoczesnych, jednak w wieńcach tradycyjnych, przeznaczonych do poświęcenia, zasada brzmi inaczej: materiał ma pozostać naturalny i żywy, bo tylko taki wieniec zachowuje sens obrzędowy.

5. Materiały konstrukcyjne i narzędzia

Zanim zacznie się wyplatać, trzeba zebrać odpowiednie materiały i narzędzia. Dobór nie jest przypadkowy. Każdy element ma swoje właściwości, które decydują o tym, czy wieniec będzie trwały, czy rozpadnie się po kilku godzinach. Ten rozdział opisuje materiały i narzędzia według ich funkcji: co służy do budowy szkieletu, co do mocowania, a co do transportu. Ich zastosowanie w konkretnych projektach opisano w rozdziale 7.

5.1 Materiały do budowy szkieletu

Drut zbrojeniowy żebrowany

Drut zbrojeniowy żebrowany to dziś podstawowy materiał do budowy stelaży wieńców dożynkowych. Cieślik i Torbicz wskazują dwie średnice jako najczęściej stosowane: 6 mm do korony i elementów górnych oraz 8 mm do okrągłej podstawy i elementów nośnych. Grubsze elementy są bardziej stabilne i lepiej utrzymują kształt przy większych wieńcach.

Drut żebrowany ma przewagę nad gładkim: rowkowanie powierzchni daje lepszy chwyt. Pęczki zbóż i kwiatów przywiązane do żebrowanego drutu nie zsuwają się tak łatwo jak z gładkiego. Zaletą drutu jest też trwałość. Raz wykonany stelaż można modyfikować i używać przez kilka lat, dodając lub odejmując elementy.

Drut zbrojeniowy żebrowany stosuje się w średnicach 6 mm (korona) i 8 mm (podstawa). Drut gładki nie trzyma pęczków tak pewnie.

Wiklina i leszczyna

Wiklina i leszczyna to materiały tradycyjne, używane przed upowszechnieniem się drutu. Lubuska Izba Rolnicza dokumentuje, że pałąki wiklinowe do stelaża przygotowuje się już w styczniu lub lutym, gdy roślina jest elastyczna. Gałązki ścina się tuż przed formowaniem i ugina na kolanie lub beczce. Muszą przypominać kształtem łaskę Świętego Mikołaja, zaokrąglone górami i proste ku dołowi. Zawiązuje się je w sposób

uniemożliwiający powrót do pierwotnej formy i pozostawia w suchym, ciepłym miejscu do wyschnięcia.

Z wysuszonych pałaków buduje się koło podstawy, wokół którego trzykrotnie owija się słomę. Koło powinno być ściśle i twarde, bo do niego mocuje się ramiona korony. Wiklina i leszczyna są materiałami w pełni naturalnymi, co ma znaczenie przy wieńcach tradycyjnych ocenianych na konkursach etnograficznych.

Słoma i siano

Siano i miękka słoma nie tworzą głównego szkieletu, ale pełnią ważną funkcję pomocniczą. Owijanie drutu sianem lub słomą pogrubia jego średnicę i daje chropowatą, naturalną powierzchnię, na której pęczki zbóż i kwiatów lepiej się trzymają. Podstawę wieńca owija się grubszą warstwą, środkową część korony cieniem. Najwyższe elementy, czyli trójkąty korony, owija się samym sznurkiem bez siana.

Słoma pełni też funkcję estetyczną. Tam, gdzie drut pozostaje widoczny między pęczkami, naturalne tło słomy jest mniej rażące niż błyszcząca stal.

5.2 Materiały do mocowania

Nici lniane

Grube nici lniane to najlepszy materiał do przywiązywania pęczków zbóż i kwiatów do stelaża. Cieślik i Torbicz wyraźnie preferują nici lniane nad innymi rodzajami sznurka, bo są mocne i nieśliskie. Pęczki przywiązane nicią lnianą nie ześlizgują się, nawet gdy wieniec jest noszony lub transportowany.

Nici lniane mają też znaczenie tradycyjne. Len był od wieków rośliną uprawianą na polskich wsiach i wszystkie materiały do wyplatania wieńca powinny mieć związek z polem i jego plonami. W wieńcach ocenianych według kryteriów etnograficznych naturalność materiałów wiążących jest brana pod uwagę.

Sznurek sizalowy

Sznurek sizalowy jest materiałem uzupełniającym. Stosuje się go tam, gdzie nie chce się zwiększać średnicy drutu przez owijanie sianem, a gdzie potrzebny jest lepszy chwyt. Sizal jest naturalny i wytrzymały, jednak nieco bardziej szorstki niż len. Cieślik i Torbicz zaznaczają, że najwyższe elementy korony, czyli trójkąty, owija się samym sznurkiem sizalowym bez siana.

Drut florystyczny

Drut florystyczny to materiał pomocniczy do łączenia elementów stalowego szkieletu. Używa się go tam, gdzie dwa pręty muszą być połączone sztywno, na przykład przy mocowaniu poprzecznych wzmocnień

lub przy spinaniu dwóch połówek serca. Jest cienki i giętki, więc nie zwiększa znacząco ciężaru konstrukcji.

Drut florystyczny nie nadaje się do przywiązywania pęczków roślinnych bezpośrednio, bo jest zbyt cienki i może przerznąć łądygi. Do mocowania roślin zawsze stosuje się nici lniane lub sznurek szalowy.

Taśmy florystyczne

Taśmy florystyczne to samoprzylepne taśmy z krepiny, dostępne w kolorach zielonym i brązowym. Stosuje się je do owijania i maskowania miejsc łączeń drutu, do oklejania łądyg grupowanych w bukiety oraz do zabezpieczania elementów dekoracyjnych w trudno dostępnych miejscach wieńca. Taśma florystyczna przylegając do samej siebie, nie pozostawia śladów kleju na materiałach roślinnych.

W wieńcach tradycyjnych taśmy florystyczne traktuje się jako materiał techniczny, niewidoczny pod warstwą zbóż i kwiatów. Ich użycie nie wyklucza wieńca z kategorii tradycyjnej, pod warunkiem że pozostają ukryte. W wieńcach nowoczesnych i figuralnych taśma florystyczna jest materiałem powszechnie stosowanym przy składaniu kompozycji przestrzennych.

Plastikowe sznurki nie nadają się do wyplatania wieńca. Są zbyt śliskie. Pęczki zbóż ześlizgują się z nich przy pierwszym naciągnięciu.

5.3 Materiały pomocnicze

Drewniane kije

Do każdego wieńca mocuje się dwa drewniane kije. Służą do przenoszenia i noszenia wieńca w korowodzie. Kije mocuje się do dolnej części stelaża sznurkiem lub drutem florystycznym. Powinny wystawać poniżej podstawy wieńca na tyle, by niosąca mogła pewnie trzymać je obie rękami lub żeby wieniec można było oprzeć o ramiona.

Gąbka florystyczna i karton

Gąbka florystyczna stosowana jest w wieńcach z żywymi roślinami lub kompozycjami wymagającymi nawodnienia. Umieszcza się ją w małych doniczkach plastikowych bez otworów, które montuje się wewnątrz lub przy podstawie wieńca. Karton docięty do kształtu dna wieńca i przytworzony drutem florystycznym do poprzecznych prętów daje płaską, stabilną powierzchnię do układania kompozycji.

Ławki metalowe

Ławki metalowe bez nóg stosuje się jako dodatkowe elementy nośne przy wieńcach o dużej podstawie. Dają stabilność i zapobiegają odkształcaniu się dolnej części wieńca pod ciężarem dekoracji. Mocuje się je do dolnych prętów szkieletu drutem florystycznym.

5.4 Narzędzia

Do wyplatania wieńca nie potrzeba specjalistycznego warsztatu. Wystarczy kilka podstawowych narzędzi. Ważne, żeby były ostre i sprawne. Tępe narzędzie szarpie materiał zamiast go ciąć, a to niszczy łądygi i utrudnia pracę.

Sekator

Sekator to narzędzie podstawowe. Służy do ścinania zbóż i ziół w terenie, a przy stole roboczym do przycinania łądyg na właściwą długość przed związaniem w pęczki. Sekator powinien być ostry i dobrze dopasowany do dłoni. Tępe ostrze gniecie łądygę zamiast ją ciąć, co utrudnia wiązanie i psuje wygląd pęczka.

Nożyczki ogrodnicze i florystyczne

Nożyczki ogrodnicze o sprężynowym mechanizmie ułatwiają długotrwałą pracę przy przycinaniu drobnych gałązek, kwiatów i ziół. Nożyczki florystyczne z zębatym ostrzem chwytają cienkie łądygi i nie pozwalają im się ześlizgiwać przy cięciu.

Kombinerki

Kombinerki są niezbędne przy pracy z drutem zbrojeniowym. Służą do gięcia i skręcania końcówek drutu, przycinania prętów na właściwą długość oraz do zaciskania połączeń. Przy grubszych prętach 8 mm warto mieć kombinerki z mocnym chwytem. Przy delikatnych pracach z drutem florystycznym wystarczą mniejsze.

Igły florystyczne

Igły florystyczne, czyli długie, grube igły metalowe, ułatwiają przeprowadzanie nici lnianej przez gęsto ułożone pęczki zbóż. Są przydatne zwłaszcza przy wiązaniu elementów dekoracyjnych w trudno dostępnych miejscach gotowego wieńca.

6. Najpopularniejsze formy wieńców dożynkowych

Wieniec dożynkowy nie ma jednej obowiązującej formy. Przez stulecia, w różnych regionach Polski, wypracowały się własne kanony kształtu, a każda forma niosła inne znaczenia i wymagała innych umiejętności. Ogrodowska w *Polskich Tradycjach Świątecznych* przypomina, że wieńce dożynkowe miały zwykle kształt wielkiej korony lub koła. Dawniej nazywano je plonem, bo uosabiały wszystkie zebrane plony i urodzaj. Niosła je na głowie lub wyciągniętych rękach najlepsza żniwiarka. Z czasem obok formy kolistej pojawiły się kształty bardziej rozbudowane: stożki przypominające snopy, kosze i wieńce figuralne, w których twórcy odwzorowywali kapliczki, serca czy postacie świętych.

Dziś na konkursach dożynkowych spotyka się obie tradycje: wieniec tradycyjny, oceniany według ścisłych kryteriów etnograficznych, i wieniec nowoczesny, który bywa raczej rzeźbą roślinną niż przedmiotem obrzędowym. Niniejszy rozdział opisuje pięć najpopularniejszych form wieńca i ich specyfikę.

Wieniec tradycyjny a ozdoba dożynkowa.

Zanim przejdziemy do opisu form, trzeba podkreślić jedną zasadę: nie każdy wieniec dożynkowy jest wieńcem tradycyjnym. Etnografowie i organizatorzy konkursów konsekwentnie rozróżniają wieniec tradycyjny, spełniający kryteria formy, materiału i techniki, od ozdób dożynkowych i wieńców nowoczesnych, które mogą być piękne, ale nie są kontynuacją dawnego obrzędu. Opis każdej formy w tym rozdziale zaznacza, po której stronie tej granicy się ona znajduje.

6.1 Korona dożynkowa

Korona dożynkowa to forma podstawowa i jedyna uznawana przez etnografów za w pełni tradycyjną. Wszystkie inne formy są jej wariantami lub odejściem od niej. Kształt korony nie jest przypadkowy. Nawiązuje do insygnium władzy, ale przede wszystkim do koła, symbolu cykliczności i zamknięcia roku rolniczego.

Korona składa się z okrągłej podstawy, od której odchodzą ramiona łączące się u góry w zamkniętą koronę. Tradycyjny wieniec miał cztery, sześć lub osiem ramion. Liczby te nie były wybierane dowolnie: cztery ramiona symbolizowały cztery strony świata, by w żadnej z nich nie zabrakło chleba, sześć i osiem pojawiają się w symbolice urodzaju i obfitości.

Lubuska Izba Rolnicza dokumentuje, że bogatszy gospodarz miał wieniec z większą liczbą ramion, tworzony na kształt korony królewskiej, a wieniec biedniejszego był czteroramienny. Liczba ramion była więc również sygnałem o zamożności i pozycji społecznej.

Budowa i konstrukcja

Stelaż tradycyjnej korony wykonuje się z wikliny lub giętkich gałązek. Muzeum Historyczno-Etnograficzne w Chojnicach przechowuje koronę z 1986 roku, której podstawę tworzy zbity z poziomo ułożonych grubych listewek krzyż, z pionową listewką w miejscu skrzyżowania, oplecioną słomą. Pozostała część korony wykonana jest z plecionych spiralnie ażurowych sznurów słomianych o czterech grubościach.

Ramiona wieńca oplata się kłosami zbóż, wiążąc je lnianym sznurem lub nicią. Kłosa układa się gęsto, jeden pęczek na drugim, tak by łodygi były niewidoczne pod złotą warstwą kłosów. Na ramionach i wokół podstawy umieszcza się kwiaty, zioła i owoce. Na szczycie korony obowiązkowo znajdował się symbol religijny: krzyż, hostia lub monstrancja.

Kryteria tradycyjności korony:

- kształt proporcjonalnej korony o czterech, sześciu lub ośmiu ramionach,
- stelaż z naturalnych materiałów, wikliny lub gałązek,
- kłosa czterech zbóż: pszenicy, żyta, jęczmienia i owsa,
- łączenia lnianym sznurem lub nicią, bez drutu i metalowych konstrukcji,
- symbol religijny na szczycie,
- brak elementów sztucznych i materiałów spoza pola.

6.2 Wieniec stożkowy

Wieniec stożkowy to forma, która nawiązuje kształtem do snopa zboża. Bryła zwęża się ku górze, tworząc stożek lub ostrosłup. Forma ta jest popularna zwłaszcza w regionach, gdzie tradycja ustawiania snopów w mendlach i kopach była silna. Stożek przypomina ten właśnie kształt, utrwalony w pamięci rolniczej.

Wieniec stożkowy może być wieniec tradycyjnym, jeśli wykonany jest z naturalnych materiałów i zawiera wymagane elementy. W praktyce bywa jednak, że stożkowa forma wymaga stelaża ze sztywniejszego materiału niż wiklina, co skłania twórców do sięgania po drut lub metalowe pręty. Taka decyzja automatycznie przesuwaa wieniec do kategorii wieńców nowoczesnych.

Budowa i konstrukcja

Stelaż stożka wykonuje się z giętkich gałązek lub wiklinowych prętów, formując stożkową klatkę. Podstawa jest okrągła, ramiona zbiegają się ku górze i mocowane są razem w jednym punkcie. Całość oplata się kłosami zbóż, układając je od podstawy ku górze, co daje efekt naturalnego przejścia od grubszej podstawy do delikatniejszego szczytu. Na szczycie, jak w koronie, umieszcza się symbol religijny.

Wieniec stożkowy jest trudniejszy w wykonaniu niż korona, bo kłosa muszą być dopasowane długością do zwężającej się bryły. Przy podstawie używa się dłuższych łodyg, ku górze coraz krótszych.

6.3 Wieniec koszowy

Wieniec koszowy to forma bardziej dekoracyjna niż obrzędowa. Jej podstawą jest kosz, prawdziwy lub wykonany ze słomy i wikliny, wypełniony i obrośnięty roślinami. Kosz symbolizuje obfitość i plon, zebrane plony złożone w jedno naczynie. Forma ta jest popularna na konkursach ze względu na dużą dowolność kompozycji i możliwość twórczego podejścia.

Wieniec koszowy rzadko spełnia wszystkie kryteria wieńca tradycyjnego. Forma kosza nie odpowiada kanonicznej koronie z ramionami. Dlatego w konkursach na wieniec tradycyjny bywa zaliczany do kategorii ozdób dożynkowych lub wieńców nowoczesnych, zależnie od użytych materiałów i techniki wykonania.

Budowa i kompozycja

Kosz jako baza może być wiklinowy, słomiany lub wykonany z giętych gałązek. Wnętrze wypełnia się słomą, która stanowi podkład dla roślin. Następnie układa się kłosa zbóż, tworząc gęste tło. Na wierzchu komponuje się kwiaty, zioła, owoce i warzywa w swobodnej kompozycji. Całość może być bardzo różnorodna i bogata kolorystycznie.

Symbol religijny umieszcza się na szczycie kompozycji lub w centralnej części kosza. Materiały powinny być naturalne, choć w tej formie pokaż użycia sztucznych elementów jest największa.

6.4 Wieniec w kształcie serca

Wieniec w kształcie serca to forma nowoczesna, popularna zwłaszcza w ostatnich dekadach. Serce jako symbol wdzięczności i miłości do ziemi pojawia się często w konkursowych wieńcach KGW. Forma ta jest czytelna i efektowna, łatwo rozpoznawalna przez widzów korowodu dożynkowego.

Wieniec w kształcie serca nie jest wieńcem tradycyjnym w sensie etnograficznym. Nie nawiązuje do kolistej formy korony ani do cykliczności roku rolniczego. Jest wyrazem współczesnej ekspresji twórczej. Jednak organizatorzy konkursów dopuszczają go zwykle w osobnej kategorii, właśnie jako ozdobę dożynkową lub wieniec nowoczesny.

Wikipedia odnotowuje, że współczesne wieńce często przybierają fantazyjne formy, przedstawiające kielichy, serca, figury religijne, zwierzęta, czy nawet budowle, co zaciera ich pierwotne znaczenie. To trafna obserwacja, choć nie oznacza, że formy te są bez wartości, są po prostu inną tradycją.

Budowa i konstrukcja

Stelaż serca wykonuje się z drutu lub giętkich metalowych prętów, formując obrys serca. W wykonaniu tradycyjnym można próbować użyć wiklinowych prętów, choć uzyskanie symetrycznego serca z naturalnych materiałów jest trudne. Szkielet oplata się słomą lub kłosami zbóż, szczególnie pokrywając całą powierzchnię. Kompozycję uzupełniają kwiatami i ziołami. Symbol religijny umieszcza się w centralnej części lub na szczycie.

6.5 Wieniec figuralny

Wieniec figuralny to najdalsze odejście od tradycji. Jego twórcy odwzorują w materiale roślinnym postacie, budowle i przedmioty: Matkę Bożą, Chrystusa, kapliczki, kościoły, orły, kosy i sierpy. Są to kompozycje przestrzenne, wymagające dużych umiejętności plastycznych i często niestandardowych technik wykonania.

Wieńce figuralne prezentowane są na największych konkursach, w tym na Dożynkach Prezydenckich, gdzie zdobywają uznanie jako dowód kunsztu i zaangażowania twórców. Nie są jednak wieńcami tradycyjnymi. Nie ocenia się ich według kryteriów etnograficznych, lecz według wartości artystycznej, trudności wykonania i zgodności z przesłaniem dożynek.

Techniki wykonania

Wieniec figuralny wymaga najpierw zaprojektowania trójwymiarowej bryły i wykonania wytrzymałego stelaża. W tej kategorii organizatorzy konkursów nie wymagają rezygnacji z metalowych konstrukcji, bo bez nich wykonanie skomplikowanej figury byłoby niemożliwe. Stelaż pokrywa się słomą, kłosami i materiałem roślinnym, pracując warstwami od wewnątrz ku zewnętrznej powierzchni.

Bogactwo kompozycji roślinnej jest tu szczególnie ważne. Twórcy sięgają po szeroką paletę gatunków i kolorów, dbając o szczegóły: pióra anioła z owsianych wiech, szaty Madonny z pszenicznej słomy, mury kapliczki z kaszą jaglaną. To rzemiosło na granicy sztuki.

6.6 Porównanie form

Pięć opisanych form różni się pod względem zgodności z tradycją, trudności wykonania i funkcji, jaką pełnią na dożynkach. Poniższe zestawienie pozwala szybko zorientować się, która forma odpowiada jakim potrzebom.

Korona dożynkowa:

- tradycyjna, jedyna w pełni obrzędowa,
- wymagana na konkursach w kategorii wieniec tradycyjny,
- stelaż z wikliny, łączenia lnianym sznurem,
- oceniana według kryteriów etnograficznych.

Wieniec stożkowy:

- może być tradycyjny, jeśli wykonany bez drutu,
- forma nawiązuje do snopa zboża,
- trudniejszy technicznie niż korona,
- wymaga dopasowania długości łodyg do zwężającej się bryły.

Wieniec koszowy:

- forma dekoracyjna, rzadko spełnia kryteria wieńca tradycyjnego,
- duża dowolność kompozycji,
- popularny w kategorii ozdoba dożynkowa.

Wieniec serce:

- forma nowoczesna, symbol wdzięczności,
- prezentowany w kategorii wieniec nowoczesny lub ozdoba dożynkowa,
- wymaga stelaża z drutu dla zachowania symetrii.

Wieniec figuralny:

- najbardziej rozbudowana forma przestrzenna,
- wymagana duża sprawność plastyczna,
- oceniany przede wszystkim za walory artystyczne,
- nie jest wieńcem tradycyjnym.

7. Instrukcje wykonania wybranych wieńców

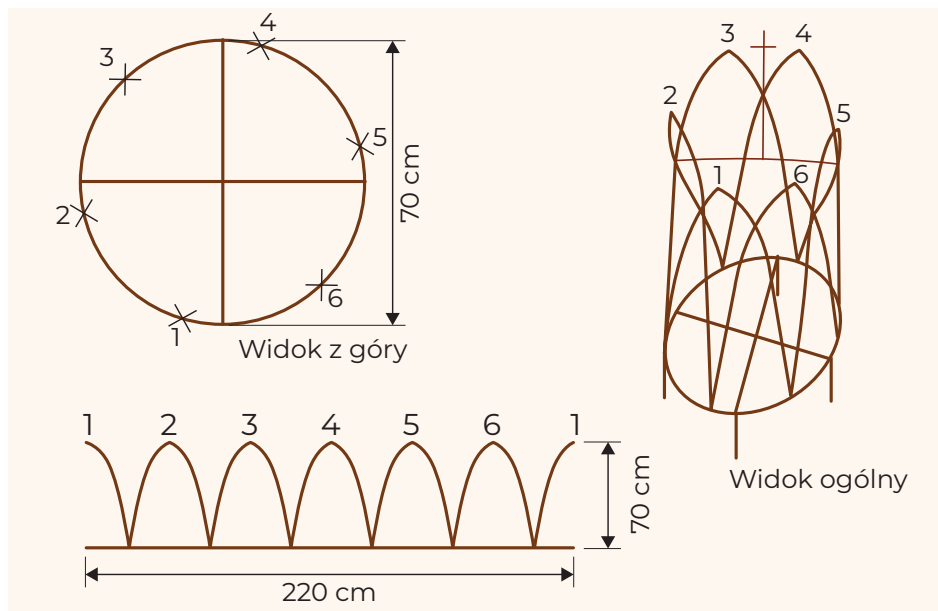
Każdy wieńiec zaczyna się od konstrukcji. Dopiero na solidnym szkielecie można budować formę, a na formie układać rośliny. Pominięcie któregoś z tych etapów oznacza wieńiec, który rozpadnie się przy transporcie lub straci kształt przed końcem uroczystości.

Ten rozdział opisuje trzy projekty: tradycyjną koronę dożynkową, wieńiec koszowy i wieńiec w kształcie serca. Każdy projekt zawiera listę materiałów, opis budowy konstrukcji i etapy dekorowania. Schematy rysunkowe pomagają zwizualizować proporcje przed przystąpieniem do pracy.

Zasady wspólne dla wszystkich projektów:

- konstrukcję wiąże się nitkami lnianymi lub sznurkiem sizalowym, plastikowe sznurki są zbyt śliskie i nie trzymają,
- pęczki zbóż mają długość 25–30 cm i dokładane są kłosaми do góry,
- wielkość wieńca dostosowuje się do możliwości wykonawcy i sposobu transportu,
- na przygotowanej konstrukcji łatwiej mocować pęczki, jeśli elementy stalowe owinięte wcześniej sianem lub miękką słomą,
- wszystkie materiały powinny być wysuszone przed wyplataniem.

7.1 Tradycyjna korona dożynkowa

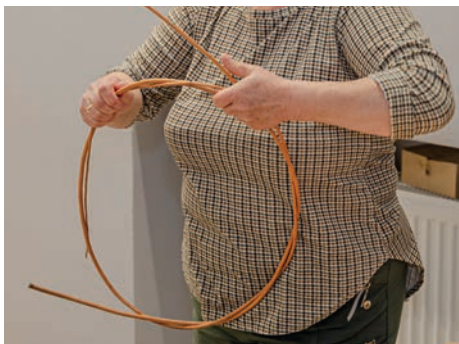

Schemat opracowano na podstawie ilustracji z książki „Wieńce dożynkowe. Tradycja i współczesność”, opracowanie graficzne: Tomasz Wiśniewski.

Tradycyjna korona dożynkowa występuje w dwóch wariantach: otwartym i zamkniętym. Korona otwarta ma ramiona zbiegające się ku górze, ale niezamykające szczytu. Korona zamknięta tworzy pełną, zamkniętą bryłę. Obie formy są tradycyjne. Wybór zależy od możliwości wykonawcy i planowanej wielkości wieńca. Cieślík i Torbicz zaznaczają, że nie podają sztywnych wymiarów, bo wieniec trzeba dostosować do liczby niosących i sposobu transportu.

Dawniej konstrukcję wyginano z wikliny lub leszczyny. Dziś najczęściej używa się stalowego drutu zbrojeniowego żebrowanego o średnicy 6 lub 8 mm. Duże i ciężkie konstrukcje są bardziej stabilne i trwałe z drutu. Wyginając drut, można uzyskać różnorodne kształty korony i modyfikować je w kolejnych latach.

Materiały

- drut zbrojeniowy żebrowany o średnicy 6 mm (korona) i 8 mm (podstawa),
- 2 drewniane kije do transportu,
- siano lub miękka słoma do owijania drutu,
- grube nici lniane i sznurek sizalowy,
- zboża: pszenica, pszenżyto, jęczmień, owies,
- suche kwiaty: żółty zatrzwan jednoroczny, biała gipsówka, wrotycz, różowy zatrzwan Suworowa, proso,
- gałązki z liśćmi dębu.

Wykonanie

Etap 1. Przygotowanie stelaża.

Z drutu 8 mm formuje się okrągłą podstawę. Koronę wykonuje się z drutu 6 mm. Elementy łączy się drutem florystycznym lub nitką lnianą. Drut zbrojeniowy żebrowany daje lepszy chwyt niż gładki, pęczki zbóż lepiej na nim trzymają. Do konstrukcji mocuje się dwa drewniane kije do przenoszenia. Jeśli nie chce się zwiększać średnicy drutu, owija się go ściśle sznurkiem sizalowym. Ja do okrywania używam grubszych nici lnianych, które są mocne i nieślisokie, jak zaznaczają Cieślík i Torbicz.

Etap 2. Okładanie słomą.

Podstawę owija się grubszą warstwą siana, środkową część korony cieniiej, a trójkąty korony samym sznurkiem sizalowym. Na tak przygotowanej powierzchni pęczki zbóż i kwiatów lepiej się trzymają i nie zsuwają. W wariancie zamkniętej korony okrągłą podstawę można okryć też świeżymi roślinami, które po zasuszeniu zachowają walory ozdobne.

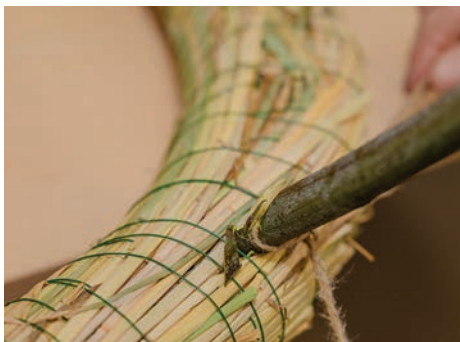
Etap 3. Mocowanie kłosów zbóż.

Pęczki mają długość 25–30 cm. Dokłada się je kłosami do góry, rzędami, zaczynając od strony krzyżyka. Górną część korony, czyli trójkąty, okręca się pojedynczymi kłosami pszenicy od szczytu ku dołowi. Pęczki powinny być równej wielkości. Na styku trójkątów układa się bukietki z białej gipsówki, żółtego wrotyczu i gałązki różowego zatrwanu Suworowa.

Etap 4. Dekorowanie kwiatami i ziołami.

Na szczycie wieńca umieszcza się krzyżyk z pęczków białej gipsówki i żółtego zatrwanu, oparty na poprzecznym pręcie. Podstawę zdobi się pęczkami gałązek z liśćmi dębu i prośa, dokładanymi od spodu. W miejscach styku korony z podstawą umieszcza się bukiety z białej gipsówki i żółtego wrotyczu. Krzyżyk na szczycie jest elementem obojętnym w wieńcu tradycyjnym.

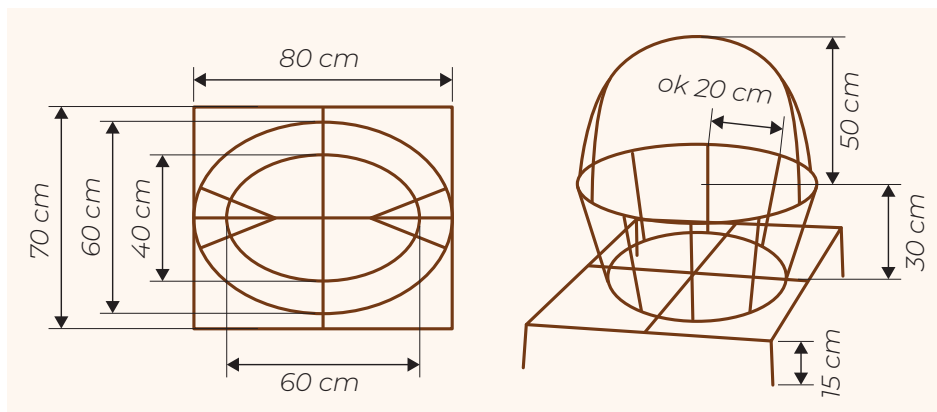

7.2 Wieniec koszowy

Schemat opracowano na podstawie ilustracji z książki „Wieńce dożynkowe. Tradycja i współczesność”, opracowanie graficzne: Tomasz Wiśniewski.

Wieniec koszowy to forma dekoracyjna, która pozwala na dużą dowolność kompozycji. Podstawą jest kosz, prawdziwy wiklinowy lub wykonany ze stalowej konstrukcji. Bogactwo kompozycji roślinnej jest tu szczególnie ważne: kosz symbolizuje obfitość zebranych plonów.

Materiały

- drut zbrojeniowy o średnicy 6 i 8 mm,
- 2 drewniane kije,
- siano,
- kłosa zbóż: pszenica, pszenżyto, jęczmień, owies,
- suszone i żywe kwiaty,
- owoce i warzywa,
- gałązki kaliny, jarzębiny,
- gałązki z liśćmi dębu,
- kolorowe wstążki.

Wykonanie

Etap 1. Budowa konstrukcji.

Z drutu 8 mm formuje się owalną podstawę kosza i łukową rączkę. Z drutu 6 mm wykonuje się pionowe pałaki łączące podstawę z górną krawędzią oraz poprzeczne wzmocnienia. Elementy łączy się drutem florystycznym. Rączkę kosza owijają się ściśle sznurkiem sizalowym, aby nie pogrubić jej nadmiernie. Dolne i boczne elementy owijają się sianem, mocując je nitką lnianą. Daje to naturalną powierzchnię, na której kłosa lepiej się trzymają.

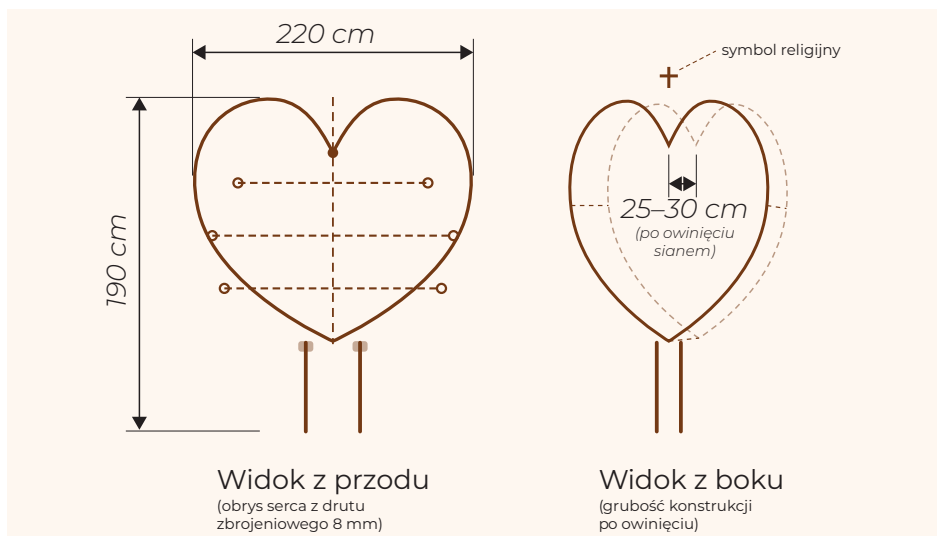
Etap 2. Okładanie kosza zbożem.

Okrągłą podstawę i boki kosza oplata się pęczkami kłosów pszenicy, mocując je nitką lnianą kłosami ku zewnętrznej stronie. Pęczki układa się rzędami, jeden nachodzący na drugi, tak by łodygi były niewidoczne. Brzeg kosza można przeplatać na przemian pszenicą i innymi zbożami, co daje efekt pasa o zróżnicowanej fakturze. U podstawy rączki, z obu stron, wykonuje się dwa małe wianuszki z okrągłych kłosów, ozdobione kolorowymi wstążkami.

Etap 3. Wypełnienie wnętrza i dekoracja.

Na dnie kosza mocuje się karton docięty do kształtu podstawy i przymocowany drutem florystycznym. Na kartonie układa się warstwę suchych traw: gipsówki, zatrzianu, kraspedie lub podobnych. Brzeg zewnętrzny okręca się gałązkami z liśćmi dębu i prosem, przekładając je gronami kaliny i jarzębiny. Wnętrze kosza wypełnia się głównie żywymi lub suszonymi kwiatami w bogatej kompozycji barwnej, a w centralnym miejscu układa się chleb jako symbol plonu. Owoce i warzywa rozkłada się swobodnie między kwiatami.

7.3 Wieniec w kształcie serca.

Wieniec w kształcie serca to forma nowoczesna, nieobecna w dawnych przekazach etnograficznych. Serce jako symbol wdzięczności za plony i miłości do ziemi pojawia się we współczesnej twórczości KGW i zyskuje coraz więcej zwolenników na konkursach dożynkowych. Forma ta wymaga starannej pracy z drutem, bo uzyskanie symetrycznego kształtu serca nie jest łatwe.

Ta forma nie spełnia kryteriów wieńca tradycyjnego. Na konkursach prezentowana jest w kategorii wieniec nowoczesny lub ozdoba dożynkowa.

Materiały

- drut zbrojeniowy żebrowany o średnicy 6 i 8 mm,
- siano lub miękka słoma do owijania,
- grube nici lniane i sznurek sizalowy,
- zboża: pszenica, żyto, jęczmień, owies,
- suche kwiaty: gipsówka, zatrwian, chaber bławatek, nagietek, koniczki,
- jarzębina lub inne czerwone akcenty,
- symbol religijny na szczycie: krzyżyk lub monstrancja.

Wykonanie

Etap 1. Wykonanie konstrukcji z drutu.

Z drutu 8 mm wygina się obrys serca. Warto zacząć od środka górnej krawędzi, gdzie serce tworzy charakterystyczne wgłębienie, i prowadzić drut symetrycznie w obie strony ku dołowi, do punktu. Trudniejszy fragment to górne zaokrąglenia. Dobrym sposobem jest wygięcie każdej połowy osobno, a następnie połączenie ich drutem florystycznym w środku i na dole. Wewnątrz obrysu dodaje się kilka poprzecznych prętów z drutu 6 mm, które wzmocnią konstrukcję i dadzą oparcie dla pęczków roślin. Do konstrukcji mocuje się kije do przenoszenia.

Etap 2. Oplatanie słomą i kłosami zbóż.

Cały obrys serca owija się warstwą siana lub miękkiej słomy, mocując ją nitką lnianą. Siano pogrubia drut i daje lepszą powierzchnię do mocowania pęczków. Grubość owijki powinna być jednakowa na całym obwodzie. Następnie przywiązuje się pęczki zbóż o długości 25–30 cm, kłosami skierowanymi ku zewnętrznej krawędzi serca. Pracuje się od dołu ku górze wzdłuż obydwu ramion. Pęczki układa się zachodzące jeden na drugi, aby łądygi były zakryte.

Etap 3. Dekoracja zbożami i kwiatami.

Na gotowym szkielecie ze zbóż rozkłada się kwiaty i zioła. Dobrze sprawdzi się gipsówka jako tło, nagietek i zatrwian dla ciepłych barw, chaber bławatek dla błękitu, jarzębina dla czerwonego akcentu. Kwiaty wplata się między kłosa lub mocuje nitką. Kompozycja powinna być gęsta. Na szczycie serca, w miejscu wgłębienia, umieszcza się krzyżyk lub inny symbol religijny, wykonany z kłosów pszenicy splecionych nitką lnianą lub drewniany, ozdobiony gipsówką.

8. Zakończenie

Wieniec dożynkowy to przedmiot, który przetrwał stulecia nie dlatego, że ktoś nakazał go chronić, lecz dlatego, że co roku kobiety siadały razem i go plotły. W tym prostym geście zawiera się istota dziedzictwa kulturowego: nie muzeum, nie rozporządzenie, lecz żywa czynność przekazywana z rąk do rąk.

Tradycja wypłatania wieńców dożynkowych jest dziś w dobrej kondycji na Dolnym Śląsku. Koła Gospodyń Wiejskich przygotowują swoje wieńce przez tygodnie, zbierają rośliny z własnych pól i ogrodów, odtwarzają kształt korony, który ich babki znały na pamięć. Konkurs na najpiękniejszy wieniec przyciąga twórczynie z całego regionu, a zwyciężski wieniec jedzie reprezentować Dolny Śląsk na Dożynkach Prezydenckich. To nie jest rekonstrukcja. To żywa tradycja.

Wieniec zamyka rok i jednocześnie go otwiera. To samo było jego sensem pięćset lat temu.

Wiedza zebrana w tej publikacji ma służyć przede wszystkim tym, które tę tradycję podtrzymują. Każda osoba, która po raz pierwszy sięga po kłosa i liny sznur, powinna wiedzieć, co trzyma w rękach: przedmiot o wielowarstwowej symbolice, zakorzeniony w przedchrześcijańskich obrzędach plonu, ukształtowany przez wieki liturgii maryjnej i folwarcznego obyczaju, żywy do dziś w sierpniowych korowodach przez dolnośląskie wsie.

Technika wymaga ćwiczenia. Symbolika wymaga wiedzy. Jedno bez drugiego daje ozdobę. Razem dają wieniec.

Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego we Wrocławiu zaprasza do kolejnych warsztatów, konkursów i spotkań, podczas których ta wiedza będzie przekazywana dalej. Bo tradycja żyje tylko wtedy, gdy przechodzi z pokolenia na pokolenie.

BIBLIOGRAFIA

KSIĄŻKI I OPRACOWANIA NAUKOWE

- Bystrzeń, J. S. *Dzieje obyczajów w dawnej Polsce. Wiek XVI–XVIII*. Warszawa: PIW, 1976.
- Cieślak, A., Torbicz, J. *Wieniec dożynkowy. Tradycja i współczesność*. Włocławek: Wydawnictwo Duszpasterstwa Rolników.
- Gruca, K., Włodarczyk, Z. *Symbolika roślin. Seria: Heraldyka i symbolika chrześcijańska*. Kraków: WAM, 2008.
- Jasińska, M., Kotecki, A. *Szczegółowa uprawa roślin*. Poznań: AR, 2003.
- Kolberg, O. *Dzieła wszystkie*, t. 1–86. Wrocław–Poznań: PTL, 1961–2002.
- Kołodziejczyk, P. (red.). *Encyklopedia zbóż*. Warszawa: PWRiL, 2000.
- Libera, Z., Paluch, A. (red.). *Rytuały uzdrowienia*. Kraków: UJ, 1993.
- Łuczaj, Ł. *Dzikie rośliny jadalne Polski*. Krosno: Chemipress, 2004.
- Moszyński, K. *Kultura ludowa Słowian*, t. 1–2. Warszawa: Książka i Wiedza, 1967.
- Mynett, K. *Rośliny suszone. Zbiór, suszenie, aranżacje*. Warszawa: Muza, 2000.
- Ogrodowska, B. *Polskie Tradycje Świąteczne*. Warszawa: Sport i Turystyka – MUZA SA, 2003.
- Ogrodowska, B. *Zwyczaj, obrzędy i tradycje w Polsce. Mały słownik*. Warszawa: Verbinum, 2001.
- Orzechowska, S. *Kobiety i rośliny w folklorze polskim*. Toruń: UMK, 2024.
- Paluch, A. *Świat roślin w tradycyjnej praktyce leczniczej wsi polskiej*. Wrocław: Wyd. UW, 1984.
- Sikora, I. *Mowa kwiatów. Symbolika roślin, kwiatów i kolorów*. Wrocław: ASTRUM, 1992.
- Stomma, L. *Antropologia kultury wsi polskiej XIX wieku*. Warszawa: PAX, 1986.
- Strzelecka, I., Kowalski, J. (red.). *Encyklopedia zielarstwa i ziołolecznictwa*. Warszawa: PWN, 2000.
- Tillich, J. *Kompozycje ze zbóż i traw*. Warszawa: Arkady, 1998.
- Vagg, D. *Kwiaty suszone i zioła w dekoracji wnętrz*. Warszawa: Świat Książki, 1997.
- Zadrożyńska, A. *Świętowania polskie. Przewodnik po tradycji*. Warszawa: Twój Styl, 2002.
- Zowczak, M. *Biblia ludowa. Interpretacje wątków biblijnych w kulturze ludowej*. Wrocław: FNP, 2000.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE I BAZY DANYCH

- Agrokultura. *Kwietny szlak polskiej wiary i kultury*. [dostęp: maj 2026]
<https://agrokultura.org/kwietny-szlak-polskiej-wiary-i-kultury/>
- Bibliografia Etnografii Polskiej (BEP). [dostęp: maj 2026]
<http://odie.ptl.info.pl/>
- Federacja Bibliotek Cyfrowych – zasoby etnograficzne. [dostęp: maj 2026]
<https://fbc.pionier.net.pl>
- Folkowa – Portal o Sztuce Ludowej Polski. *Dożynki – tradycja, wieniec i współczesne obchody*. [dostęp: maj 2026]
<https://www.folkowa.art.pl/tradycje-i-obrzedy/dozynki-polskie-tradycja/>
- Muzeum Historyczno-Etnograficzne w Chojnicach. *Wieniec dożynkowy w postaci tzw. korony wyplatanej spiralnie ze słomy żytniej*. [dostęp: maj 2026]
<https://chojnicemuzeum.pl/wieniec-dozynkowy-w-postaci-tzw-korony-wyplatanej-spiralnie-ze-slomy-zytniej>
- Narodowe Centrum Kultury. *Symbolika kwiatów*. [dostęp: maj 2026]
https://nck.pl/projekty-kulturalne/projekty/ojczysty-dodaj-do-ulubionych/ciekawostki-jezykowe/SYMBOLIKA_KWIATOW
- Polski Atlas Etnograficzny – cyfrowe archiwum. [dostęp: maj 2026]
<https://archiwumpae.us.edu.pl>
- Witryna Wiejska. *Dożynkowe wieniec – tradycja czy komercja?* [dostęp: maj 2026]
<https://witrynawiejska.org.pl/2015/09/10/dozynkowe-wieniec-tradycja-czy-komercja/>

